

ИНТЕРВЮ С ДОЦ. Д-Р КОНСТАНТИН ГРОЗЕВ
ПРЕПОДАВАТЕЛ ПО НОВА И СЪВРЕМЕННА ИСТОРИЯ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

- *Доц. Грозев, на каква почва се появи Студената война?*
- Студената война е дълбоко вкоренена в крайно противоречивия характер на антихитлеристката коалиция. Благодарение на плана "Барбароса" и нападението от 22 юни 1941 година стана възможно създаването на една абсолютно антиисторическа и парадоксална по своя характер коалиция, обединяваща, от една страна, САЩ и Великобритания като стожери на североатлантическия свят, североатлантическата общност, а от друга страна - Съветския съюз, който до тогава под ръководството на Сталин беше равноправен участник и подпалвач на Втората световна война, но поради агресията на Хитлер, стана възможно той да се обедини с Вашингтон и Лондон в една коалиция, която очевидно се базираше на новото място, което ще имат особено САЩ и Съветския съюз след войната в международните отношения. Но това беше една коалиция единна в отрицанието на врага - остта "Рим-Берлин-Токио". И тази коалиция беше силна докато беше силен врагът. В момента когато стана ясен изходът от войната, съвсем закономерно започнаха и споровете за бъдещото разделение на света и - оттам - възползването на добрите резултати от войната роди и противопоставянето на две системи, разделянето на света на два лагера - от една страна, светът на капитализма начело със Съединените щати като свръхдържава, от друга страна - светът на социализма, начело с Москва като лидер на социалистическата комунистическа общност. И от там в една биполярна, разделена на две световна общност именно двете свръхдържави застанаха начело на двата блока и тези именно два военно-политически блока, те олицетворяваха основното противоречие в международните отношения. Тъй като и едните, и другите имаха много голям залог в победата от Втората световна война, войната остана студена. Те бяха на ръба на конфронтацията, но същевременно 50 години крепяха статуквото, което беше създадено в края на Втората световна война.
- *Защо се стигна до структурирането на военно-политически и икономически блокове?*
- Структурирането на тези блокове беше пряк резултат от онзи геополитически баланс, който предопредели победата на антихитлеристката коалиция във войната. От друга страна, не бива да забравяме, че със своето създаване Съветският съюз беше поставил като своя основна цел унищожаването на "другия лагер" и господството в световен мащаб на социалистическата идея и създаването на световна комунистическа държава или световна комунистическа общност. Оттук, намирайки временно тактическо единодействие в рамките на Втората световна война, тези два блока преследваха своите цели. Йосиф Висарионович Сталин, благодарение на кръвта и на себеотрицанието на своя народ в рамките на Втората световна война и благодарение на съюзническото единодействие с

останалите партньори в коалицията, постигна едно геополитическо разширение, което беше немислимо дори за най-смелите мечти на руските царе - негови предшественици. Така че той създаде една истинска, доминирана от Москва, империя в рамките на социалистическата общност, която закономерно в ерата на глобалните международни отношения, на глобалния свят, направи възможна именно Студената война. Балансирането на ръба на войната, която щеше да бъде термоядрена, масова, с жертви на милиони хора, които същевременно обаче двата блока държаха един баланс помежду си, който баланс беше в интерес на статуквото и в интерес именно на онзи геополитически ред, който роди Втората световна война.

- *И двата блока, и двата лагера имаха своите вътрешни сътресения. Каква е ролята на тези сътресения за състоянието на самите лагери?*
- Големият парадокс на Студената война е, че първо - най-мощното оръжие, ядреното, беше използвано в най-мекия му, в най-първия му вариант над Хиросима и Нагасаки и то срещу един от враговете във Втората световна война. Никога в световната история не се е случвало два блока, две коалиции, дори две империи да бъдат на ръба на войната и въпреки това те да не използват най-мощното оръжие, което имат в собствените си ръце. От там това противопоставяне доведе до парадоксалния факт, че в годините на Студената война съветски и американски войници не стреляха един срещу друг. Но да кажем, в рамките на единия блок имаше война между Гърция и Турция заради Кипър и американски съюзници като Индия и Пакистан воюваха помежду си. От друга страна, съюзници на Москва като Виетнам и Китай воюваха в рамките на социалистическата общност. Да не говорим за цяла поредица от кризи в Студената война в Източния блок като Унгарските събития, Чешките събития, въстанието на Берлинските работници най-напред - още 1953 година. Така че интересният парадокс, но от друга страна - и закономерност, на Студената война беше, че противоречията по някой път бяха по-ясно изразени във военно политически план и разрешаване на конфликти вътре в двата лагера, отколкото между двата лагера. И тук може би е съдържашата роля на ядреното оръжие.
- *Какво представлява Хелзинкския процес? Каква е неговата роля?*
- Хелзинкският процес е изключително интересно събитие. Едно събитие, което започва в резултат на най-напред една инициатива, която Хрущов издига в края на 50-те години в рамките на тази негова пропагандна политика за мирно съвместно съществуване на държавите с различен обществен строй и за идеята за една общоевропейска конференция за мир и сигурност в Европа. В края на 50-те години това е един пропаганден ход, който Айзенхауер отхвърля. В края на 60-те години Брежнев, който току-що е минал през Пражката пролет и инвазията в Чехословакия, подновява тази инициатива по време когато Съединените щати са затънали във Виетнамската война, когато в Европа има силно антивоенно движение, младежки демонстрации и т.н. И в един момент, от една страна, Съветският съюз отново предлага своята инициатива - тази инициатива. От друга

страна, някои малки държави от типа на Малта, от типа на Холандия, Дания, други скандинавски държави излизат с тази инициатива отново. Да не забравяме, разбира се, и за смяната в Бон, където започва новата източна политика на Вили Брандт. И в тази обстановка започва една платформа най-вече за разговори. Нито едната, нито другата страна смее открито да се противопостави и да заклейми другата, че е виновна за провала на подобни преговори. И тази инициатива тръгва с явната идея, че тя ще се провали, че от нея няма да излезе нищо. Това става около 1970 година. Водещият отново е Москва и основно Леонид Брежнев, който след чешките събития търси поводи за да излезе от една изолация, в която е изпаднал след Прага 68-ма година. И в тази обстановка започват едни разговори в Женева, Цюрих и в Хелзинки, които в крайна сметка се превръщат в една платформа за диалог. И то - за една платформа за диалог между експерти на средно равнище дипломати, които знаят, че за да се задейства процеса ще се стигне до едно решение на политическо ниво и на едно най-висше политическо ниво, но те правят необходимата техническа работа. Ние сме изследвали това в един международен проект, който правихме не тази тема и много ясно се видя от документите, че движещата сила са тези среден ешелон дипломати и от двете страни и то особено от неутрални малки държави, които тласкат напред процеса. Те работят в технически групи. Те разработват прословутите три "кошници" с отделни споразумения. В крайна сметка Хелзинки с неговите три "кошници" - това е сътрудничеството в политическата и военната сфера, сътрудничеството в икономическата сфера и културното и хуманитарно сътрудничество. Това са трите кошници на Хелзинки. Споразуменията, които се постигат, особено в първата кошница - те заместват липсващия мирен договор с Германия, който е проблем нерешен от Ялтенската конференция и Потсдамската конференция. Ялта и Потсдам поставят началото на този процес, но поради противоречията между съюзниците са сключени мирни договори с България, Унгария, Румъния, Финландия и Италия, но не са сключени мирен договор с Германия и няма мирен договор с Австрия. Да не говорим за Китай, за Япония специално и т.н. - за извъневропейските въпроси. В крайна сметка, политически, като плод, от една страна - на новата политика на Брандт, от друга страна - на това, което Брежнев натиска, от трета страна - опитът на тандема Никсън-Кисинджър и в последствие Джералд Форд, разбира се, да излязат от Виетнамския синдром и да намерят един път европейската дипломация се стига до едно общо европейско решение, което, от една страна заменя липсващия мирен договор с Германия, от друга страна - поставя едни по-добри жалони за сътрудничество да кажем, между източноевропейските страни и Западна Германия, между двете германски държави. Решава се проблемът за Западен Берлин (все пак, на друга основа, но това е също съпътстваща част на Хелзинкския процес). И в крайна сметка се създава една платформа за диалог. Политическите резултати не са много големи от Хелзинкския процес, но в чисто организационен смисъл относно функционирането на дипломацията резултатът е много важен. Има една платформа, в която

диалогът продължава до 1989-1990 година. И се вижда, на тази основа ще се стигне и до споразумението с двете германски държави за обединението на Германия по-късно. И от там ще остане най-голямото институционално наследство на Студената война, което е сегашната Организация за сигурност и сътрудничество в Европа.

- *Затъна ли САЩ в противостоянието в ислямския свят през 90-те години и в началото на този век?*
- Е, това е един мост в периода вече след Студената война. САЩ затъна преди всичко - ако може да приемем, че затъна, затъна в капана на свръхдържавата, която остана единствена толкова мощна. От две свръхдържави, които гарантираха стабилност в годините на Студената война, след края на Студената война останахме с една свръхдържава и половина, защото Русия е много по-силна от всяка останала велика сила. Тя е полусвръхдържава, но не е истинска свръхдържава, каквато беше в годините на Студената война. И тези ограничения в този баланс създадоха най-напред у част от управляващите във Вашингтон усещането, че са прекалено силни и могат да налагат едностранно, а не чрез многостранни преговори своята воля. А от друга страна, Вашингтон влезе в капана на това, че той трябва да бъде един световен жандарм, от когото всички искат помощ. По времето на Студената война беше лесно. Едните се оплакваха на своя си Вашингтон, другите се оплакваха на своята си Москва. И от там имаше баланс между едните и другите и можеше да се действа с подставени лица - по-малки и велики сили или пък съвсем не велики сили, но... марионетки..., но все пак сателити, които урегулираха балансите. При много силен Вашингтон и относително доста по-слаба Москва, особено през 90-те години Вашингтон попадна именно в този капан. И той попадна в капана на свръхочакванията към него и невъзможността да изпълни тази роля, тези свръхочаквания. И от там се стигна до един интересен наистина факт, че именно ислямът се превърна в един фактор в Близкия изток. Близкоизточният конфликт е другият голям регионален конфликт, наследен от Студената война. Той се разви успоредно. Той не беше пряк продукт на Студената война. Той беше пряк продукт на онова разделение на Близкия изток след Първата световна война и постколониализма в Близкия изток и създаването на еврейската държава без да бъде създадена палестинска държава ...ролята на арабските страни в ООН и т.н.
- *Каква е ролята на Голямата рецесия? Само американско явление ли е?*
- Имате предвид последната голяма икономическа криза?...Значи, тази рецесия като американски продукт беше свързана най-вече с финансовите проблеми на Съединените щати, наличието на едни свръхресурси в САЩ и тяхното използване чрез нови финансови инструменти, които не бяха достатъчно контролирани по начина, по който бяха контролирани, да кажем, борсите. Тук става въпрос за взаимните фондове, пазара на недвижими имоти, който рязко се срива... Като най-развита икономическа сила, първостепенна икономическа сила в света, която, обаче, почва да бъде

догонвана от един друг икономически гигант - Китай, примерно, при една силна, все пак, роля на Русия като един основен доставчик на стратегически суровини и т.н. особено петрол и други ... даже не толкова петрол, колкото природния газ, особено за Европа... В тази цялата ситуация Съединените щати очевидно като най-развитата в този момент икономическа сила както бяха пионерите в оная, Голямата депресия в края на 20-те години на 20 -ти век, по същия начин чисто финансово кризата тръгна от там и се разпространи в света. Сега имаше подготовка. не бива да забравяте руската криза от края... от средата на втората половина на 90-те години, азиатската криза на границата на двете хилядолетия. Така, че очевидно световният финансов ред такъв какъвто беше създаден от Втората световна война с Бретънудската система, със системата за взаимни разплащания след кризата от 70-те години, енергийната криза, очевидно самата световна икономика преминава през цикли, тези цикли още от времето на Маркс водят до периодични рецесии и от там Съединените щати носят своята отговорност. Те и най-силно понесоха поне на първо време резултатите от кризата, но от друга страна, очевидно проблемът е глобален. Не бива да забравяме тук и връзката с интеграционните процеси в Европа в рамките на ЕС. И от тук днес ние отново сме на водораздел на създаване на една нова международна система тип Бретънудската или нещо друго. За мен лично всичко това, което става през последните години, от последните една-две години е свързана с едно ново раздаване на картите в световната политика, свързано с тези преговори за мегаспоразумението за трансатлантическото търговско и инвестиционно партньорство от двете страни на Атлантика. Подобни, аналогични процеси се развиват между Европа и Тихоокеанския регион, специално такива между Канада, да кажем, и Китай. Така че, това е един нов тип регулация на международните отношения чрез еди мегатърговски споразумения, които очевидно говорят за ново преразпределение на картите и съответно едни сериозни борби за подреждане на пасианса.